

HUMANISTIČKE NAUKE I STRUKE U UDRUŽENOM RADU PRIVREDE – Sociolog rada i druge humanističke profesije u udruženom radu privrede –

MIROSLAV RADOVANOVIĆ

*Filozofski fakultet
Beograd*

Odgovor na pitanje: **ZASTO, ŠTA I KAKO** treba da rade sociolozi, psiholozi, andragozi, socijalni radnici i drugi kadrovi humanističkih i društvenih nauka i struka u privrednim radnim organizacijama tražimo i nalazimo pre svega u *objektivno uslovljenoj potrebi* ne samo u nekoj pukoj želji ovih kadrova da se zaposle i daju svoj doprinos razvoju naših privrednih organizacija i čitavog našeg društva. To znači da polazimo od činjenice da svaka organizacija udruženog rada kao i svaka osnovna organizacija sa stanovišta proizvodnje i strukture radne snage i zaposlenih ima svoje mesto, zahteve i potrebe koji izviru iz opšte, posebne i pojedinačne društvene i profesionalne podele rada.

U zavisnosti od vrste, tipa i načina rada i proizvodnje i dostignutog stepena razvoja svaka radna organizacija, kao i konkretna radna grupa, odlikuje se određenim profesionalnim i kvalifikacionim sastavom kadrova i zaposlenih. Koje vrste osnovnih, pomoćnih i drugih profesija se nalaze u nekoj osnovnoj organizaciji udruženog rada (OOUR) zavisi od osnovne uloge i funkcija koje ta OOUR ima u opštoj, teritorijalnoj i trenutnoj situacionoj podeli rada i raspodeli resursa.

Objektivno uslovljene potrebe i zadaci utiču kako na opšti društveno-privredni zadatak i globalnu proizvodnu usmerenost radne organizacije tako i na konkretni zadatak svakog pojedinca i radne grupe u radnoj organizaciji.

Svaka radna organizacija ima određenu tehničko-tehnološku, organizaciono-funkcionalnu, ekonomsku-finansijsku, radno-profesionalnu, socioekonomsku, organizaciono-upravnu, socijalnu, samoupravnu, demografsku, socijalno-psihološku i interpersonalnu strukturu. Ako nešto od onoga što je objektivno neophodno neka radna organizacija neće ili izbegava da uvede planiranjem, svešću, uviđanjem i milom moraće kad tad da učini objektivno uslovljenom silom. Ovo naravno ne znači da u svetu rada vlada neki mehaničko-fizikalni kruti determinizam bez mogućnosti slobode i ljudskog stvaralaštva.

Trošeci više nego što smo proizvodili mi smo pokazali da se i jedan tako »tvrd« i objektivni zakon koji važi od kad je sveta i veka može privremeno ne poštovati. Ali kakve su posledice toga vidi se u činjenici da smo u poslednje dve-tri godine morali da isplatimo inostranstvu oko 20 milijardi dolara, da smo još uvek dužni oko 25 milijardi, a da će se ukupno odlivena sredstva iz ionako oskudne akumulacije stalno povećavati. Ukazivanje na objektivni karakter društva i društveno-ekonomskog života bilo bi suvišno i nepotrebno ponavljanje opštih mesta kada u nas ne bi postojali vrlo uticajni pojedinci i grupe koji pozivanje na zakone i zakonitosti etiketiraju kao »dogmatizam« koji sputava »slobodu« odnosno njihov društveno-neodgovorni voluntarizam.

Svaka organizacija udruženog rada može se posmatrati kao *radna organizacija* ili *sociotehnički proizvodno-radni sistem* i kao *socijalistički samoupravni radni kolektiv*.

1. U organizaciji udruženog rada kao radnoj organizaciji uspostavljaju se dve vrste odnosa s obzirom na društveni karakter rada i proizvodnje. Tehničko-tehnološki odnosi između ljudi usmereni su na radni proces kao kompleksan oblik transformacije i »razmene materije sa prirodom« (K. Marka). Određena tehnika i tehnologija zavise su od karaktera i nivoa proizvodnih snaga. Kao takva ona zahteva i određenu vrstu i tip profesija i odgovarajuću profesionalnu strukturu delatnosti i radništva a u okviru nje i različite nivoe kvalifikovanosti profesije...

Prema tome, dominantnu i apsolutno preovlađujuću strukturu zaposlenih zauzimaju profesije iz odgovarajućih oblasti primenjenih tehničko-tehnoloških nauka i struka. To se odnosi na organizaciju udruženog rada kao tehničko-tehnološku organizacionu celinu ili sociotehnički sistem.

Istovremeno organizacija udruženog rada je i proizvodno-ekonomska organizacijska celina ili podsistem. Da bi delovali na prirodu ljudi se udružuju i međusobno uspostavljaju određene proizvodne odnose u oblasti proizvodnje, raspodele, razmene i potrošnje. Ovaj tip odnosa projektuje, oblikuje, reguliše i usavršava poseban profil stručnjaka iz oblasti društveno-ekonomskih nauka i struka. To su ekonomisti različitog unutarprofesionalnog usmerenja i različitog kvalifikacionog nivoa.

Najzad, i tehničko-tehnološke i proizvodne odnose reguliše u skladnu i racionalnu dejstvujuću celinu naučna organizacija rada i njoj odgovarajući profil stručnjaka: inženjera organizacije rada.

Istovremeno, upravljanje ovim tehnološkim i proizvodnim procesima u nas ima samoupravnu usmerenost i karakter i posmatrajući ovu tehnološku i ekonomsku organizaciju i kao *instituciju* javlja se i profil takvih stručnjaka kao što su pravnici i inženjari-informatičari-novinari. Kao što vidimo, organizacija udruženog rada kao tehnološka organizacija i sociotehnički podsistem ima određeni profil inženjera, tehničara i radnika određenih struka i kvalifikacija, kao ekonomska organizacija i podsistem ekonomiste a kao samoupravna institucija ima još i pravnike i informaticare. Naučno i stručno usmerena organizacija rada zahteva inženjere organizacije rada a složeni podsistem upravno-administrativnog rada i usmeravanja zahteva čitav niz uslovnih i administrativnih, blagajničkih, računovodstvenih i drugih službenika rutinskih poslova i zadataka.

Radno-profesionalna usmerenost svih ovih kadrova i njihova koordinativna delatnost ima kao osnovni cilj i zadatak uspeh radne organizacije u osnovnoj radno-proizvodnoj delatnosti meren efikasnošću i racionalnošću proizvodnje, porastom produktivnosti rada, snižavanjem troškova, podizanjem kvaliteta i opštom uspešnošću u proizvodnji i poslovanju radne organizacije.

2. Takva organizacija ili sociotehnički sistem zahteva i određenu organizaciono-funkcionalnu strukturu viših, srednjih i nižih rukovodećih kadrova, s jedne strane, i izvršilaca stručnih i izvršnih poslova i radova s druge strane. Ovaj klasični administrativni model organizacije značajno se usložnjava u našem sistemu samoupravljanja kada uloga rukovođenja postaje u prvoj fazi samo paralelni organ upravljanja svih radnika. U drugoj, novijoj fazi, poslovodna funkcija takođe postaje jedna od izvršnih funkcija u odnosu na delegatski konstituisane organe samoupravljanja. Time, bar se na normativnom planu, značajno menja organizacio-

no-funkcionalna struktura jer i rukovodeći organi postaju na neki način izvršni. Međutim, empirijska sociološka istraživanja ne potvrđuju ovo društveno nastojanje uvedeno u normativni sistem našeg društva. No, pošto je ovde više reč o jednom idealnotipskom pristupu ili sistemogenezi jednog od mogućih modela profesionalne delatnosti sociologa rada i drugih stručnjaka humanističkih i društvenih nauka i struka ne možemo se na ovom mestu baviti sučeljavanjem sveta stvarnosti ili onoga što jeste sa svetom normi ili vrednosti ili onoga što bi *trebalo da bude*.

3. Organizacija udruženog rada kao sociotehnička i socioekonomska organizacija i samoupravna institucija sastoji se iz zaposlene radne snage čiji je intenzivni rad značajan faktor uspeha proizvodnje i poslovanja. U tom cilju javljaju se u velikim organizacijama udruženog rada i posebne profesije koje brinu o reprodukciji i rekonstrukciji kadrova i radne snage kao njihovoj sanitarnoj i higijensko-tehničkoj zaštiti. To su: lekari medicine rada, inženjeri zaštite na radu, stručnjaci za fizičku kulturu, hortikulturu, ekologiju i zaštitu sredine i najzad kulturolozi ili kako se u nas u praksi zovu – animatori kulture, koji organizuju produktivno korišćenje slobodnog vremena i raznolike oblike aktivnosti u njemu.

4. Već je ranije rečeno da organizacija udruženog rada nije samo organizacija i institucija već da je istovremeno i socijalistički radni kolektiv samoupravno udruženih proizvođača. U samoupravnom radnom kolektivu umesto tehnoloških i ekonomskih dominiraju međuljudski i širi društveni procesi i odnosi. Umesto dohotka i dobiti merilo efikasnosti je ČOVEK, oslobođenje i razotudjenje rada i svestrani razvoj ličnosti.

Ova dva pristupa i dva merila u načelu nisu u suprotnosti već su komplementarni. Motivacije za rad zavise od oba merila, a one predstavljaju subjektivni faktor rada i efikasnosti proizvodnje. U radnom kolektivu kao socijalnoj organizaciji pojačavaju se profesije koje se obrazuju u humanističkim naukama. To su: sociolozi rada ili industrijski sociolozi, psiholozi rada ili industrijski psiholozi, andragozi, socijalni radnici u privredi i drugi. (Postoji veći broj mogućih pristupa u daljem istraživanju i izlaganju obeležja, porekla, sadržaja, potencijala, strategija i efektivnosti ovih profesija. No, to sve ovde mora izostati zbog ograničenog prostora i objektivne nemogućnosti da se na malom prostoru obuhvati veći broj značajnih pitanja usled nemogućnosti kontrapunktskog ili višeglasnog i višeslojnog istraživanja ideja.)

5. Psiholozi rada: bave se profesionalnom selekcijom i profesionalnom adaptacijom kao i razrešavanjem sukoba na radu. Mogao bi se baviti i nedirektnim savetovanjem. Bavi se istraživanjem i rešavanjem problema u međuljudskim odnosima u malim radnim grupama, problemima psihofiziologije rada u sistemu čovek – mašina kao i kadrovskim problemima različite vrste. Treba očekivati nastanak i razvoj socijalne psihologije naših radnih kolektiva kao međudisciplinarne oblasti između sistema socioloških i sistema psiholoških disciplina. Nama su poznate velike liste koje ističu sve naše profesije. Međutim, ovde je reč ukratko i u elementarnom obliku.

6. Sociolozi rada: posmatraju čoveka i male radne grupe i organizaciono-funkcionalne grupe, socioprofesionalne, socioekonomske, društveno-političke, neformalne kao i strukturu i obeležja klasnog i šireg društvenog položaja, statusa, moći i ugleda. Čoveka i navedene društvene grupe kao i čitavu organizaciju sociolog rada posmatra unutar sistema organizacije udruženog rada u njihovom

odnosu prema složenoj organizaciji udruženog rada i višim oblicima udruživanja i u čitavom sistemu spoljašnjeg okruženja od lokalne zajednice do globalnog jugoslovenskog i svetskog društva. Posebno sociolog rada proučava međusobnu zavisnost međuljudskih, i organizacijskih i širih društvenih odnosa, kao i međuzavisnost radnog kolektiva kao socijalne organizacije i društveno-političkih i profesionalnih udruženja i organizacija pri radnom kolektivu a u organizaciji udruženog rada (sindikata, omladine, društva inženjera i tehničara, ekonomista, pravnika i drugih).

Čoveka kao pojedinca sociolog rada posmatra u udruženom radu, porodici i širem društvu kao i međuzavisnost ovih različitih statusa. Posmatra ga i u radnom i u vanradnom i posebno u slobodnom vremenu. Posmatra ga u ukupnosti svih njegovih radnih i drugih društvenih uloga i funkcija, celokupnosti njegovog društvenog položaja kao i u kontekstu načina i kvaliteta radnog i vanradnog života. Posebno, sociolog rada proučava ne samo klasni položaj radnika već i proces oslobođenja i razotudjenja rada i radništva u udruženom radu i globalnom društvu. Radnikovu samoupravnu aktivnost u udruženom radu sociolog povezuje sa delegatskom aktivnošću u društvu i javnom aktivnošću u svim društveno-političkim organizacijama, društvima i udruženjima građana kojih ima veliki broj. Tako dakle, iako je u delatnosti sociologa rada težište na društvenim i organizacijskim odnosima i strukturama, čovek ne sme da se izgubi. Od institucionalnih i formalnih struktura delatnost sociologa se proteže sve do neformalnih grupacija i konkretnih ljudi.

7. Andragozi: su jedna od najmlađih profesija u porodici humanističkih nauka i struka. Predmet njihove profesionalne delatnosti je dokvalifikacija, prekvalifikacija, osposobljavanje za nove tehnike i tehnologije, a pre svega permanentno obrazovanje i samoobrazovanje uz rad i u toku rada. Drugo područje je sudelovanje u planiranju kadrovske politike i u njenoj praktičnoj realizaciji. Treće područje odnosi se na vaspitanje i prevaspitanje odraslih kao usvajanje sistema vrednosti socijalističkog samoupravljanja kao i moralnih vrednosti socijalističkog društva, marksističko obrazovanje, vaspitanje i samoobrazovanje za sve društvene aktivnosti, a posebno samoupravnu aktivnost za kompetentno i kvalifikovano učešće zaposlenih u procesu samoupravnog i delegatskog odlučivanja. Pri tome, polazi se od principa da nivo kvalifikovanosti nužno mora da bude još uvek različit ali da obrazovanje za samoupravnu aktivnost treba da bude jednakog nivoa i visokog kvaliteta za sve profesionalne i kvalifikacijske grupe. Njegov sadržaj treba da bude selektivan u odnosu na osposobljavanje za učešće u radnoj organizaciji, samoupravnim interesnim zajednicama određenih delatnosti i mesnim i društveno-političkim zajednicama. A marksističko obrazovanje i samoobrazovanje je osnova ne samo obrazovanju za samoupravne aktivnosti već i za učešće u društveno-političkom i javnom političkom životu i radu uopšte. Ovo obrazovanje treba da dovede do formiranja marksističkog pogleda na svet i usvajanja socijalističkog sistema vrednosti.

8. Socijalni radnici: imaju veliko profesionalno iskustvo i veliku širinu delatnosti. Njihovo težište je čovek i njegovo oslobođenje. Zato socijalni radnici imaju dve funkcije: vođenje politike socijalnog razvoja radnog kolektiva s jedne strane i socijalne zaštite s druge strane. Socijalna politika ima mnogo elemenata koji se mogu svesti na zajednički imenitelj: smanjenje klasnih razlika između umnog i fizičkog rada, između pojedinih socioprofesionalnih i kvalifikacionih grupa kao i

između načina života seoske i gradske radne snage i stanovništva. U tom cilju, socijalni radnik učestvuje u kadrovskoj politici, u stvaranju materijalnih uslova permanentnog obrazovanja. Težište mu je u obezbeđenju ujednačenijeg životnog nivoa, životnog standarda i kvaliteta radnog i vanradnog života. Posebnu pažnju posvećuje ličnom dohotku, fondovima zajedničke potrošnje i veličini slobodnog vremena. Zalaže se za zajedničku potrošnju na račun lične potrošnje u cilju ostvarenja klica komunizma u socijalističkoj nejednakosti. Posebno ispituje socijalne nejednakosti stvorene van stvarnih radnih rezultata. Socijalni radnik igra važnu ulogu u stvaranju i realizaciji plana socijalnog razvoja radnog kolektiva.

Drugo područje je socijalna zaštita, pre svega, zaštita životnog minimuma i to ne samo izolovano uzetog pojedinca već njegove porodice i domaćinstva. U tom smislu bori se za obezbeđenje donje granice ličnog dohotka i mogućnosti korišćenja zajedničke potrošnje. (On se, dakle, ne zalaže za uravnilovku, ali može i treba da se zalaže da niko ne padne ispod egzistencijalnog minimuma neophodnog radniku za reprodukciju psihofizičkih sposobnosti za rad i život.) Socijalni radnik pruža usluge i socijalnu zaštitu ostarelim, iznemoglim i invalidiziranim radnicima u njihovim pravima i obavezama u radu i van njega, pa sve do brige o penzionisanim radnim ljudima i njihovom pravu na minuli rad. Brine se o socijalnoj zaštiti žena na radu ali imajući u vidu njihovu ulogu pa i konflikt uloga između radnice, supruge, majke, domaćice, samoupravljača, društveno-političke aktivistkinje. Pruža pomoć i socijalnu zaštitu omladincima i svim početnicima i pripravnicima. Brine se o ostvarenju prava zaposlenih iz socijalnog i zdravstvenog osiguranja: bolovanja, odsustvovanja i godišnjih odmora. Uspostavlja socijalnu kartu kao osnovu za objektivizovano, racionalno i pravično vođenje socijalne politike i socijalne zaštite. Pomaže u racionalnom planiranju, korišćenju i materijalnom obezbeđenju mogućnosti korišćenja slobodnog vremena. Nastoji da se kategorija siromašnih radnika iskoreni u radnoj organizaciji odnosno da niko ne bude ispod minimuma sredstava neophodnih za opstanak i reprodukciju njega i njegove porodice.

9. Potreba i nužnost međuprofesionalne saradnje: Između ovih profesija kao i drugih kadrova koji rade na kadrovskoj, zdravstvenoj, zaštitnoj, obrazovnoj i uopšte društvenoj i ljudskoj problematici treba da postoji koordinacija rada, zajedničko planiranje i usavršavanje programa i metoda međusobne saradnje i interprofesionalne konsultativne delatnosti.

Sociolog istražuje društvene procese i odnose upoređujući prošlo i sadašnje sa zakonitošću razvitka i ciljevima subjekata tog razvitka. Ukazuje na neophodne pravce delovanja i konkretne mere ostvarenja socijalnog razvoja shodno ciljevima socijalističkog samoupravnog društva.

Psiholog i socijalni radnik, svaki u svom domenu, preduzimaju mere da se ciljevi i programi socijalističkog razvoja postepeno i što humanije i optimalnije ostvaruju.

Andragog osposobljava radnike da svesno i organizovano učestvuju u ovim naporima, naporima sociologa, psihologa i socijalnog radnika. Oni se, dakle, međusobno ispomažu. U svim većim i značajnijim poduhvatima sudeluju koordinirano i saradnički. Ako recimo sociolog sprovodi neko značajnije empirijsko istraživanje normalno bi bilo da u svim fazama istraživanja najuže saraduje sa svojim najbližim kolegama i međuprofesionalnom »braćom i sestrama«.

Istovremeno svi oni zajednički i udruženo pomažu, uz moguće napetosti, nesuglasice i protivrečnosti, tehničko-ekonomskim, pravno-administrativnim, i dru-

gim kadrovima da ostvaruju privredne ciljeve i samoupravni razvoj organizacije udruženog rada.

Uporedo sa nastojanjem i organizovanom težnjom za efikasnijim radom i boljim materijalno-finansijskim poslovanjem ovi kadrovi rade na realizaciji programa i zahteva za socijalističkom homogenizacijom, razotudjenjem i svestranim razvojem ličnosti svakog člana radnog kolektiva. Na taj način ostvaruje se humanizam u praksi socijalističkog samoupravljanja.

10. Umesto zaključka: Čitav ovaj projekt i teorijski pristup još je u velikom raskoraku sa realnom društvenom situacijom i postojećom društvenom i profesionalnom praksom.

THE HUMANE SCIENCES AND PROFESSIONS IN PRODUCTION GOVERNED BY ASSOCIATION THROUGH WORK

- Sociological work and other humane professions in an economy governed by association through work -

MIROSLAV RADOVANOVIĆ

The work deals with the necessity for complete liason between the personnel structures of working organizations and the humanistic and social sciences especially: psychologists, sociologists, education² and social workers.

The dilemmas and contradictions which often arise between workers, personnel and self-management structures, these informal associations and relations demand scientific treatment, above all, the expertise recognized in the professions. This work represents a concrete description of work and tasks from the afore-mentioned areas.